

Arbeid adelt

„Ik weet dat werkenden niet iedere dag staan te juichen dat ze een baan hebben. Maar als je er geen hebt denk je er iedere dag aan”. „De laatste tijd heb ik aanvallen van angst. Je hebt het gevoel dat je wereld inkrimpt. Werkloosheid is een aanslag op je persoon”. Dit zijn een paar uitspraken van langdurig werklozen, geciteerd in *de Volkskrant* van 21 maart jl.

Langdurige werkloosheid is een groot maatschappelijk probleem. Van het totale aantal werklozen is ongeveer de helft (350.000) langer dan een jaar werkloos; daarvan zijn er maar liefst 100.000 langer dan vier jaar werkloos. De langdurige werkloosheid concentreert zich bij de kansarme groepen in de samenleving. 75% van de langdurig werklozen heeft alleen basis- of lager beroepsonderwijs gevolgd. Verder zijn ethnische minderheden en bepaalde groepen ouderen oververtegenwoordigd. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid voorziet voor de eerstkomende jaren slechts een lichte daling van de langdurige werkloosheid.

In brede politieke kring heerst de overtuiging dat men de zaak niet op zijn beloop kan laten en dat er voor de langdurig werklozen een specifiek werkgelegenheidsbeleid gevoerd moet worden. Daartoe is een groot aantal 'banenplannen' gelanceerd. De effectiviteit van deze banenplannen – die voornamelijk bestaan uit het verstrekken van loonkostensubsidies, het 'terugploegen' van uitkeringsgelden en scholingsmaatregelen – staat de laatste tijd nogal ter discussie. In steeds meer commentaren klinkt door dat het allemaal weinig voorstelt en niet veel uithaalt. Is die conclusie terecht?

Uit recent empirisch onderzoek blijkt dat het verstrekken van *loonkostensubsidies* aan werkgevers die langdurig werklozen in dienst nemen, bijna altijd leidt tot verdringing van reguliere arbeid 1). Per saldo ontstaat nauwelijks additionele werkgelegenheid. Verder zijn in veel gevallen arbeidsmarktkwalificaties van meer betekenis dan loonkostensubsidies, waardoor slechts een beperkt deel van de doelgroep bereikt kan worden. Dit neemt niet weg dat de aangenomen werklozen in elk geval tijdelijk aan het arbeidsproces deelnemen en dat zij – op voorwaarde dat scholing plaatsvindt – hun positie op de arbeidsmarkt kunnen verbeteren. Het jeugdonthoelingsbanenplan (job-plan), dat een loonkostensubsidie behelst van ca. 30% voor het in dienst nemen van personen jonger dan 25 jaar die langer dan twee jaar werkloos zijn, en de Wet-Vermeend/Moor, waarbij een loonkostensubsidie gegeven wordt van ongeveer 20% plus een vergoeding van f. 4.000 voor scholing en begeleiding voor het in dienst te nemen personen van 21 jaar en ouder die langer dan 3 jaar werkloos zijn, lijken in hun opzet – het verbeteren van de arbeidsmarktpositie van langdurig werklozen – redelijk te slagen 2).

Ook bij het *terugploegen van uitkeringsgelden* kan zich het probleem van verdringing van reguliere arbeid voordoen. Zo bleek uit een evaluatie van het terugploegexperiment in de bouw door het bureau Berenschot dat ongeveer in de helft van de gevallen geen additionele werkgelegenheid tot stand kwam. Niettemin kon het experiment als werkgelegenheidsmaatregel voor langdurig werklozen als geslaagd bestempeld worden. In de collectieve sector zijn verder goede mogelijkheden om met behulp van uitkeringsgelden additionele arbeidsplaatsen te scheppen. Met het zogenoemde 'wpo-plan' zijn in het onderwijs 8.400 boventalige banen gecreëerd. In de bejaardenzorg en de gezinsverzorging zouden op soortgelijke wijze minstens 7.500 extra arbeidsplaatsen tot stand kunnen komen, zo werd onlangs berekend 3). Ook op lokaal niveau zijn mogelijkheden voor terugploegprojecten zonder dat er verdringing van reguliere arbeid optreedt. Bij al deze initiatieven – hoe waardevol ze voor de betrokkenen ook mogen zijn – moet natuurlijk niet worden vergeten dat het hier vergeleken met het totale aantal langdurig werklozen om een betrekkelijk kleine groep participanten gaat.

Het meest effectieve instrument om de kansen van

werklozen op een vaste betrekking te verhogen is *scholing* 4). Het blijkt echter problematisch te zijn de moeilijk bemiddelbare groepen op de arbeidsmarkt – de langdurig werklozen – te motiveren voor scholingsmaatregelen. Een belangrijke uitzondering daarop vormen de zeer jeugdigen (16- tot 18-jarigen). Als er sprake is van een gericht scholingsprogramma waarbij de deelnemers goede vooruitzichten worden geboden op een baan zou de animo van langdurig werklozen voor scholing wellicht kunnen toenemen.

Het geheel overziende kunnen we stellen dat de diverse banenplannen toch wel soelaas bieden, zij het voor een beperkt aantal langdurig werklozen. Dat is op zich reden genoeg om de bestaande maatregelen te handhaven. De banenplannen zijn evenwel bij lange na niet toereikend om de gehele doelgroep te bereiken. Daarvoor is deze groep veel te groot. Verder lijkt het er op dat de harde kern van laag opgeleid langdurig werklozen heel moeilijk bereikbaar is voor welk banenplan dan ook. Een geringe motivatie speelt hier zeker een rol. Prof. Van Voorden schat op basis van een onderzoek van zijn vakgroep dat 50% van de langdurige werklozen met de laagste schoolopleiding geen enkele ambitie heeft om reguliere betaalde arbeid te verrichten 5).

Daarmee komen we op de principiële vraag of de overheid moet volstaan met banenplannen waaraan deelname vrijblijvend is en waarmee slechts een beperkte groep wordt bereikt, of dat er meer dwang uitgeoefend zou moeten worden. Het is onmiskenbaar dat zich op segmenten van de arbeidsmarkt in toenemende mate tekorten voordoen. In de metaalindustrie, de bouwrijverheid, het bank- en verzekeringswezen en de commerciële dienstverlening bestaat een groot aantal moeilijk vervulbare vacatures. Financiële prikkels zouden langdurig werklozen kunnen stimuleren zich te scholen in die vakken en vaardigheden die goede perspectieven bieden op een baan. Dat hoeven niet per se negatieve prikkels (korting op de uitkering) te zijn; positieve prikkels (beloning voor het volgen van een cursus) zijn wellicht te prefereren. Er zijn twee argumenten voor dergelijke prikkels aan te voeren. Het eerste is dat uit empirisch onderzoek steeds weer naar voren komt dat (langdurige) werkloosheid tot onvrede en lethargie leidt. Men komt er op eigen kracht op een gegeven moment niet meer uit. Het tweede is dat het tegelijkertijd voorkomen van werkloosheid en vacatures welvaartsverlies inhoudt.

Voor een effectief werkgelegenheidsbeleid is in elk geval noodzakelijk dat wordt voorkomen dat jongeren die hun opleiding voltooid of afgebroken hebben (langdurig) werkloos worden. Het succesvol gebleken Zweedse systeem waarbij jongeren op straffe van verlies van hun uitkering verplicht zijn scholingsprogramma's te volgen en deeltijdbanen te accepteren verdient navolging. Met de invoering van een dergelijk systeem staan de Nederlandse overheid, de werkgevers en de vakbonden voor de opgave voor goede en voldoende scholingsprogramma's en deeltijdbanen te zorgen. Gelet op de grote vraag naar goed geschoolde vaklieden en de vele mogelijkheden voor niet-commerciële dienstverlening moet dat echter te organiseren zijn.

J.H. Hoogteijling

1) M. de Wachter en E. Visser (red.), *Doelmatigheid intrudingbevoerdende arbeidsmarktinstrumenten*, SEO, COB/SER, 's-Gravenhage, 1986.

2) Met het job-plan wordt naar schatting ongeveer 30% van de doelgroep bereikt. De Wet-Vermeend/Moor is pas van kracht geworden. De eerste tekenen wijzen er echter op dat de wet enig effect heeft, zie *FNV Magazine*, 7 maart 1987, blz. 28-29.

3) Sociaal-economisch adviesbureau R. de Boer, *Terugploegen in de WVC-sector*, Ministerie van WVC, Rijswijk, 1986.

4) De Wachter en Visser, op.cit.

5) W. Van Voorden, G. van Kooten en A.W. Bouwman, *Een analyse van de non-respons van enige categorieën werklozen in Dordrecht*, Erasmus Universiteit Rotterdam, 1987.